

УДК 343.37

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.01.80>

ПРО ПЕРСПЕКТИВИ УДОСКОНАЛЕННЯ НАЗВИ РОЗДІЛУ VII ОСОБЛИВОЇ ЧАСТИНИ КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Дудоров О.О.,

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри кримінально-правової
політики та кримінального права
навчально-наукового інституту права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка
ORCID ID: 0000-0003-4860-0681

Мовчан Р.О.,

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри конституційного,
міжнародного і кримінального права
Донецького національного університету
імені Василя Стуса
ORCID ID: 0000-0003-2074-8895

Дудоров О.О., Мовчан Р.О. Про перспективи удосконалення назви розділу VII Особливої частини Кримінального кодексу України.

Статтю присвячено з'ясуванню перспектив удосконалення назви розділу VII Особливої частини Кримінального кодексу України, який передбачає відповідальність за кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності. Позначена проблема висвітлюється з урахуванням здобутків кримінально-правової науки, зарубіжного законодавчого досвіду і положень проєктованого вітчизняного кримінального законодавства.

Проаналізовано переваги і недоліки кожного з трьох запропонованих в юридичній літературі основних варіантів (способів) удосконалення Кримінального кодексу України у досліджуваній частині. Показано співвідношення господарських відносин і відносин власності. Наведено аргументи на користь викладення назви відповідного розділу чинного кримінального закону у такій редакції: «Кримінальні правопорушення проти господарської та фінансової діяльності».

Обґрунтовується недоцільність виокремлення в Особливій частині Кримінального кодексу України самостійного розділу під назвою «Кримінальні правопорушення у сфері банківської діяльності».

На підставі стислого аналізу положень назв структурних частин проєкту нового Кримінального кодексу України, присвячених економічним деліктам, зроблено висновок про загальноприйнятність підходу, сповідуваного розробниками цього документа. Зокрема підтримується комплексний підхід розробників проєкту, які, враховуючи багатогранність об'єктів «господарських» посягань, не лише відмовилися від позначення їх за допо-

могою одного терміну (або звороту) на кшталт «у сфері господарської діяльності», «проти економіки» тощо, а й визнали за доцільне виділити дві самостійні структурні одиниці, в яких окремо йдеться про кримінальні правопорушення проти фінансів (розд. 6.3) і кримінальні правопорушення проти порядку господарювання (розд. 6.4).

Визначено перспективи подальших наукових розвідок у досліджуваній царині.

Ключові слова: господарські відносини, господарська діяльність, господарські кримінальні правопорушення, фінансові відносини, економіка, власність, кримінальні правопорушення, родовий об'єкт, видовий об'єкт, кримінальне законодавство.

Dudorov O.O., Movchan R.A. About the prospects of improving the title of Chapter VII of the Special part of the Criminal Code of Ukraine.

The article is devoted to clarifying the prospects for improving the title of Chapter VII of the Special Part of the Criminal Code of Ukraine, which provides for responsibility for criminal offenses in the field of economic activity. The indicated problem is highlighted taking into account the achievements of criminal law science, foreign legislative experience and the provisions of the projected domestic criminal legislation.

The advantages and disadvantages of each of the three main options (methods) of improving the Criminal Code of Ukraine in the studied part proposed in the legal literature are analyzed. The ratio of economic relations and property relations is shown. Arguments are presented in favor of setting

out the title of the relevant section of the current criminal law in the following wording: "Criminal offenses against economic and financial activity".

The inexpediency of separating an independent section entitled "Criminal offenses in the sphere of banking" in the Special Part of the Criminal Code of Ukraine is substantiated.

On the basis of a brief analysis of the provisions of the names of the structural parts of the project of the new Criminal Code of Ukraine, devoted to economic torts, a conclusion was made about the general acceptability of the approach professed by the developers of this document. In particular, the comprehensive approach of the project developers is supported, who, taking into account the multifaceted nature of the objects of "economic" encroachments, not only refused to designate them with a single term (or phrase) such as "in the sphere of economic activity", "against the economy", etc., but also found it expedient to distinguish two independent structural units, which deal separately with criminal offenses against finances (Chapter 6.3) and criminal offenses against business order (Chapter 6.4).

Prospects for further scientific research in the researched field are determined.

Key words: economic relations, economic activity, economic criminal offenses, financial relations, economy, property, criminal offenses, generic object, specific object, criminal law.

Постановка проблеми. Серед усієї різнобарвної тематики Особливої частини кримінального права України одним із визнаних «лідерів» за кількістю наукових публікацій є проблематика відповідальності за кримінальні правопорушення (далі – к. пр.) у сфері господарської діяльності. З одного боку, цей феномен можна пояснити важливістю ефективної кримінально-правової протидії згаданим посяганням. З іншого, мусимо визнати, що звернення до цієї тематики найчастіше зумовлено недосконалістю положень розділу VII Особливої частини Кримінального кодексу України «Кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності» (далі – КК і розд. VII, відповідно). Така недосконалість, своєю чергою, є наслідком відсутності стратегії розвитку законодавства України про кримінальну відповідальність за к. пр. у сфері господарської діяльності. Так, авторами цих рядків вже неодноразово відмічалося, що звичними для кримінально-правової політики у сфері охорони господарської діяльності в сьогodнішній Україні (якщо вважати, що така політика існує) є постійна зміна її векторів і суперечливість, внесення законодавчих змін без належного теоретичного обґрунтування і нерідко відсутність у цих новелах практичного сенсу [1; 2; 3; 4; 5; 6].

На сьогодні неодноразово «реформований» розд. VII є еkleктичним, безсистемним, розба-

лансованим набором недостатньо якісних заборон, який не здатен виконувати своє основне призначення – забезпечувати ефективну кримінально-правову охорону господарської та привітряної до неї діяльності. Чи не найголовнішим спостереженням у цій сфері життєдіяльності суспільства є констатація, так би мовити, мирного співіснування, з одного боку, такого масштабного і неоднозначного феномену, як тіньова економіка, яка функціонує за своїми логікою і неписаними законами, та, з іншого, КК, який, якщо і заважає функціонуванню цього феномену, то вибірково і поблагливо. При цьому в юридичній літературі нерідко констатується, що недоліки притаманні не лише нормам, зосередженим у розд. VII, а й назві цієї структурної одиниці КК.

Актуальність обраної теми наразі посилюється через те, що Робоча група з розвитку кримінального права України, фіналізуючи свої напрацювання, представила на суд фахівців проєкт нового Кримінального кодексу України (контрольний текст станом на 30.12.2022). І цей документ включає декілька структурних частин, які є підстави визнати «правонаступниками» розд. VII і назви яких також потребують осмислення на предмет їх точності й адекватності. Раніше нами висловлювалась думка про те, що відповідні «правонаступники» мають охопити щонайменше такі складові, як кредитна система (передусім інститут банкрутства), інвестиції, фінанси (включаючи справляння податків і соціальних внесків, грошовий обіг і сферу безготівкових розрахунків), зовнішньоекономічна діяльність і сфера митного адміністрування, підприємництво, засади сумлінної конкуренції та споживчий ринок. Адже із законодавчого і правозастосовного досвіду країн із розвинутою ринковою економікою випливає, що до проблем кримінально-правової охорони економічної діяльності не варто підходити спрощено й однобічно [7, с. 196].

Стан дослідження. Питання удосконалення назви розд. VII у своїх дослідженнях піднімали І.І. Бартош, П.С. Берзін, В.М. Бровко, Є.М. Васілін, Р.А. Волинець, Н.О. Гуторова, Є.Ю. Драчевський, Д.В. Каменський та ін. Попри позначену творчу активність, уніфікованої позиції теоретикам виробити поки що не вдалося.

Метою цієї статті є визначення (з урахуванням здобутків кримінально-правової науки, вивчення чинного та проєктованого вітчизняного кримінального законодавства, зарубіжного досвіду) оптимальної назви структурної одиниці Особливої частини кримінального законодавства України, якою регламентується відповідальність за «господарські» (згідно з термінологією чинного КК) к. пр.

Виклад основного матеріалу. Одним з основних призначень назви розділу Особливої частини КК є те, що зазвичай саме за її допомогою

ми можемо дізнатися про родовий об'єкт посягань, норми про які консолідовані у тій чи іншій структурній одиниці [8, с. 95]. Зважаючи на це, а також на вказівку у назві розд. VII на «сферу господарської діяльності», здавалося б, можна припустити, що родовим об'єктом відповідної групи к. пр. виступають правовідносини у сфері господарської діяльності. Однак насправді не все так однозначно.

Справа в тому, що в юридичній літературі, зокрема і з вуст авторів цієї статті, вже лунали зауваження стосовно того, що теперішня назва розд. VII не відображає родовий об'єкт відповідних к. пр., чітко не демонструє, які саме суспільні відносини поставлені під кримінально-правову охорону нормами зазначеного розділу. Так, приписи регулятивного законодавства не дозволяють визнавати господарськими частину відносин, охоронюваних нормами розд. VII. Сказане стосується, наприклад, приватизаційних відносин, відносин, пов'язаних зі сплатою податкових внесків, відносин, пов'язаних із залученням «брудного» майна в побутовий обіг. Навіть визнаючи той факт, що роль суб'єктів господарювання – платників податків у наповненні державної скарбниці є визначальною, зрозуміло, що обов'язок сплачувати внески, які входять у систему оподаткування, покладається чинним законодавством на осіб – учасників як господарських, так і трудових та цивільно-правових відносин [9, с. 172; 10, с. 184]. Подібні невідповідності, але вже у контексті к. пр., передбаченого ст. 209 КК, фіксує І.І. Чугуніков [11, с. 173].

З урахуванням представлених критичних зауважень дослідники все частіше почали закликати до точнішого визначення родового об'єкта розглянутих к. пр., що має бути досягнуто передусім за допомогою коригування назви розд. VII [12, с. 84; 13, с. 380]. Проаналізувавши такі пропозиції, І. І. Бартош з'ясувала, що в їх межах найбільш часто озвучуються три варіанти (способи) удосконалення законодавства.

Зміст умовно *першого* способу полягає у вказівці у поліпшеній назві розд. VII не на «господарську діяльність», а на «економіку» («у сфері економіки», «у сфері економічної діяльності», «у сфері економіки і підприємництва» тощо) [14, с. 583; 15, с. 155; 16, с. 26; 17, с. 89; 18, с. 129]. Як відмічає Є.М. Васілін, подібний підхід був сприйнятий законодавцями таких пострадянських держав, як Естонія, Казахстан, Литва і Молдова [12, с. 84].

Тут доречно нагадати, що у кримінології поняття «економічна злочинність» є поширеним, докладно розробленим і водночас позбавленим так бажаної зрозумілості й однозначності. З цього приводу А.М. Бойко виокремлює три групи точок зору: 1) економічними вважаються усі злочини, які безпосередньо чи опосередковано завдають

шкоди економічній системі держави і вчинені з метою отримання економічної вигоди (окремі злочини проти власності, злочини у сфері господарської діяльності та окремі злочини у сфері службової діяльності); 2) економічними вважаються злочини проти власності, пов'язані з господарською діяльністю, та злочини у сфері господарської діяльності; 3) економічними вважаються лише злочини, які вчиняють суб'єкти господарської діяльності або їхні службові особи в процесі господарської діяльності [19, с. 26–28].

І.І. Бартош резонно зауважує, що за умови реалізації першого варіанту поліпшення назви розд. VII неодмінно виникне питання про необхідність включення до цього розділу з відповідною назвою і норм про к. пр. проти власності. «І це при тому, – нагадує дослідниця, – що у доктрині такий занадто широкий підхід, у межах якого, зокрема, злочини (к. пр.) проти власності належать до економічних посягань, виправдано визнається неприйнятним» [20, с. 104].

Д.В. Каменський і С.С. Титаренко відмічають, що згаданий спосіб потребує ретельного обґрунтування з позицій вчення про ознаки родового та видового об'єкта посягання, а також посиленої аргументації на користь кардинально нового підходу до розташування груп к. пр. проти власності та проти господарських відносин (у широкому сенсі) в межах єдиної структурної частини кримінального закону [21, с. 29]. Висловлюючи перестороги з цього приводу, ми свого часу писали, що подібний варіант вдосконалення КК не дає змоги виокремити ту сферу відносин, яка, будучи врегульованою державою, охоплює виробництво, розподіл, обмін і споживання товарів і послуг серед невизначеної кількості учасників у процесі здійснення систематичної продуктивної діяльності і потребує належної кримінально-правової охорони. Тому, прагнучи дещо «звузити» коло охоронюваних відповідних розділом суспільних відносин, нами (згодом цю позицію підтримав і Р. А. Волинець) рекомендувалося використати в його назві формулювання «злочини проти ринкової економіки», яке досить успішно проходить умовну перевірку на відповідність назви цієї структурної частини кримінального закону її змісту [10, с. 187; 13, с. 123].

Маємо, однак, визнати, що за всіх своїх переваг і пропонований варіант уточнення назви розд. VII не знайшов одностайної підтримки серед вітчизняних науковців. Так, доречно навести зауваження Є.М. Васіліна, який припускає, що навіть формулювання назви розд. VII як «Злочини проти ринкової економіки» навряд чи призведе до очікуваної однозначності кримінального закону. Найперше це пояснюється тим, що, крім інших, одним із неодмінних атрибутів ринкової економіки є приватна власність. Звідси випливає, що за умови згаданого позначення назви розд. VII

розміщені в ньому норми мали б забезпечувати кримінально-правову охорону і відносин власності. Під визначення злочинів проти ринкової економіки підпадає, наприклад, привласнення майна підприємства шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем (ст. 191 КК). Інакше кажучи, фактично мав би місце критикований вище занадто широкий підхід, у межах якого злочини проти власності розцінюються як економічні посягання [12, с. 87].

Беручи до уваги викладені аргументи, як більш виважений ми розцінюємо наступний (умовно *другий*), певною мірою компромісний варіант (спосіб). Враховуючи як певну спорідненість (недаремно ж у чинному КК два відповідні розділи розміщені один за одним), так і відмінність між господарськими відносинами і відносинами власності, він (варіант, спосіб) передбачає виділення в Особливій частині КК єдиної структурної одиниці, до якої будуть включені дві інші самостійні ланки нижчого порядку (глави, розділи), які, своєю чергою, будуть присвячені к. пр. проти власності та господарським деліктам, відповідно. Наразі такий підхід апробований у деяких інших (ніж зазначені вище) країнах СНД, парламентарії яких, проте, по-різному підходять до назв «вищих» структурних одиниць:

1) одні з них вважають достатнім вказати у відповідній назві лише на «економіку» («сферу економіки») (розд. 8 КК Грузії, розд. XI КК Таджикистану, розд. XI КК Туркменістану), таким чином фактично дублюючи назву присвяченої власне «господарським» (у розумінні чинного КК України) деліктам структурної одиниці нижчого порядку. Ця назва відрізняється лише тим, що в ній вказується не просто на «економіку», а на «економічну діяльність». З огляду на зазначене дублювання, такий варіант навряд чи може бути визнаний вдалим;

2) інші законодавці, наслідуючи варіант, який пропонувався ще авторами Модельного КК для країн СНД (розд. XI), взагалі йдуть примітивним шляхом і просто окреслюють у відповідних назвах обидві групи охоронюваних суспільних відносин (і відносини власності, і господарські відносини), яким присвячені відповідні «нижчі» ланки (розд. 8 КК Вірменії «Злочини проти власності, економіки та економічної діяльності», розд. VII КК Киргизії «Злочини проти власності та порядку здійснення економічної діяльності»).

Цілком зрозуміло, що подібні варіанти удосконалення аналізованої назви можуть бути поставлені на обговорення лише після радикальної – подібно до тієї, яка пропонується розробниками проєкту КК (про це йтиметься нижче) – зміни структури Особливої частини вітчизняного кримінального законодавства. Зважаючи на це, а також на окреслені вище дискусійні моменти, доцільно підтримати інший (умовно *третій*) варіант

(спосіб), погодившись із тим, що при вирішенні розглядуваної проблеми необхідно виходити із двох обставин. *По-перше*, «приреченості» будь-якої спроби позначити назву розд. VII єдиним поняттям, яке б абсолютно точно відображало зміст багатогранної палітри суспільних відносин, поставлених під охорону відповідним розділом, при цьому не «звужуючи» і не «розширюючи» його зміст [12, с. 87]. *По-друге*, в назві розд. VII все ж необхідно окреслити всі важливі сфери, які перебувають під охороною відповідного розділу КК і не охоплюють одна одну [23, с. 127–128; 24, с. 100].

Розмірковуючи над можливістю впровадження такого законодавчого підходу, І.І. Бартош відмічає, що його «життєздатність» однаковою мірою підтверджується:

1) відповідним вітчизняним досвідом. Адже подібний спосіб вже неодноразово був апробований українськими парламентаріями при формулюванні назв деяких інших розділів Особливої частини КК, у межах яких законодавець інколи був змушений об'єднувати норми про неоднорідні посягання (розд. II – «К. пр. проти життя та здоров'я особи», розд. III – «К. пр. проти волі, честі та гідності особи», розд. V – «К. пр. проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина», розд. XII – «К. пр. проти громадського порядку та моральності», розд. XIV – «К. пр. у сфері охорони державної таємниці, недоторканості державних кордонів, забезпечення призову та мобілізації», розд. XV «К. пр. проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян та к. пр. проти журналістів» тощо);

2) зарубіжною законодавчою практикою. Звернувшись до неї, ми можемо переконатися в тому, що в кримінальних кодексах багатьох держав закріплений поділ аналізованої групи к. пр. на декілька підгруп залежно від їхніх видових об'єктів (Болгарія, Естонія, Узбекистан тощо) [20, с. 106].

У пошуках оптимальної назви розд. VII прихильники вказаного варіанту виправдано враховують, що вживане наразі формулювання «к. пр. у сфері господарської діяльності» передусім критикується через неохоплення ним відносин у сфері фінансової діяльності, відмінних від господарських. Вочевидь, цим варто пояснювати ту обставину, що у пропонованих відповідною групою науковців варіантах назви розд. VII поруч із «господарською» міститься згадування про «фінансову» діяльність (або ще додатково про «порядок приватизації»). Загалом такий підхід найбільш вдалим наразі вважаємо й ми.

Таким чином, зважаючи на те, що норми, передбачені розд. VII, покликані забезпечувати кримінально-правову охорону не лише господарської, а й фінансової діяльності, назву відповідного розділу, на наш погляд, доцільно викласти

в такій редакції: «Кримінальні правопорушення проти господарської та фінансової діяльності».

Задля справедливості відзначимо, що, крім трьох описаних вище варіантів (способів) розв'язання розглядуваної кримінально-правової проблеми, в юридичній літературі інколи зустрічаються і більш оригінальні підходи. Наприклад, однією з ключових ідей дисертаційного дослідження А. М. Клочко є пропозиція виокремити в Особливій частині КК самостійний розділ під назвою «Кримінальні правопорушення у сфері банківської діяльності». На думку згаданої науковиці, створення самостійного інституту кримінально-правової охорони сфери банківської діяльності в Україні у формі вказаного розділу дозволить точніше відобразити особливості видового об'єкта суспільно небезпечних діянь цієї групи, сприяти з'ясуванню їх специфіки та ступеня суспільної небезпеки, правильній кваліфікації та індивідуалізації покарання [24, с. 186, 270, 394, 400].

Підтримати викладену пропозицію та аргументацію на її користь ми не можемо. Передусім зазначимо, що запропонована А. М. Клочко змістовна наповнюваність групи к. пр. у сфері банківської діяльності не є безспірною. Зокрема, незважаючи на всю умовність існуючих на сьогодні класифікацій к. пр. у сфері господарської діяльності, складно погодитись із беззастережним віднесенням до посягань у сфері банківської діяльності деліктів, передбачених статтями 219, 222, 231, 232 КК. Лише частково погоджуємось із віднесенням до згаданої групи к. пр. посягань, передбачених статтями 200 і 209 КК. Видається, що безапеляційно включивши ці діяння до розглядуваної групи деліктів, А. М. Клочко не врахувала запропоноване нею ж визначення поняття к. пр. у сфері банківської діяльності. Наприклад, складно зрозуміти, на якій підставі такі діяння, як доведення до банкрутства, скажімо, хімічного підприємства (ст. 219 КК), або надання завідомо неправдивої інформації органу місцевого самоврядування з метою одержання субсидії (ст. 222 КК) можуть бути визнані злочинами (наразі – к. пр.) у сфері банківської діяльності [7, с. 539–540].

Не впевнені ми й у тому, що виділення в окремий розділ КК норм про к. пр. у сфері банківської діяльності (як, до слова, і будь-яких інших к. пр.) допоможе змінити на краще ситуацію із застосуванням відповідних заборон. До того ж сприйняття пропозиції А. М. Клочко, яка фактично зводиться до необхідності виділення окремої групи к. пр. за їхнім видовим об'єктом, свідчитиме про необхідність зміни структури всієї системи Особливої частини КК, яка нині побудована за критерієм родового, а не видового об'єкта. Теза про принципову відмінність суспільних відносин у сфері банківської діяльності від господарських відносин, яка обстоюється А. М. Клочко та яку з-поміж іншого покладено в основу ідеї виокремлення в

Особливій частині КК розділу, присвяченого к. пр. у сфері банківської діяльності, спростовується виробленою сучасною господарсько-правовою доктриною концепцією виокремлення права неспроможності банків у самостійну підгалузь господарського права, рівну до підгалузевого рівня права звичайного банкрутства [25, с. 5].

Отже, ідея виділення к. пр. у сфері банківської діяльності, представляючи хіба що певний науковий інтерес, навряд чи бути сприйнята як конструктивна пропозиція *de lege ferenda*. Тому не випадково, що, спираючись на зазначені вище і деякі інші аргументи, Є. М. Васілін наполягав на недоцільності законодавчого виокремлення групи злочинів у сфері банківської діяльності і водночас висловився за уточнення назви розд. VII у ключі, обстоюваному і нами [12, с. 24].

Замість **висновків** зазначимо, що проблема вдосконалення позначення «господарських» деліктів не могла залишитися поза увагою розробників проєкту КК. Судячи зі змісту останнього, його автори уважно вивчили як відповідні теоретичні надбання, так і релевантний іноземний досвід. Як наслідок, було запропоновано власний варіант, який (через те, що він частково враховує як перший, так і другий із розглянутих вище теоретичних підходів) можна умовно назвати комплексним.

Розпочати стислий аналіз проєкту КК у частині, яка стосується тематики нашої статті, варто з нагадування про те, що однією з головних концептуальних ідей проєкту КК є його додаткова структуризація. Подібно до прикладів багатьох пострадянських країн, таку структуризацію пропонується забезпечувати за рахунок створення укрупнених одиниць – книг, в які включаються відразу декілька розділів, кожен з яких присвячений однорідній групі посягань (якщо мова йде про Особливу частину), відповідальність за які у чинному КК встановлена самостійними структурними одиницями (розділами). За таких умов ми без подиву сприйняли інформацію про те, що, намагаючись бути послідовними у реалізації описаної ідеї, розробники проєкту КК частково сприйняли (попри згадані вище застереження) умовно перший з аналізованих варіантів і розмістили в межах однієї кн. 6 «К. пр. проти економіки» декілька розділів нижчого порядку, присвячених регламентації відповідальності як за «класичні» к. пр. проти власності, так і за к. пр., які у чинному КК розцінюються як «господарські».

Логіка такого підходу одночасно і зрозуміла (власність утворює фундамент економічної діяльності; відповідно, не забезпечивши збереження власності, немає сенсу розмірковувати про інші правові гарантії економічної діяльності), і небезспірна (навряд чи є підстави всі без винятку к. пр. проти власності на річ визнавати посяганнями саме на економіку). «... відносини власності не

можуть бути обмежені лише економічною сферою – вони є першоосною для соціальної політики і культурного життя, пов'язані з національною політикою держави і забезпеченням основних прав людини. Власність є настільки фундаментальним феноменом, що виділення її із сфери економічних відносин виглядає цілком логічним і обґрунтованим» [26, с. 15-16].

Анонсована «комплексність» аналізованого підходу знайшла вияв у тому, що, враховуючи багатогранність об'єктів «господарських» посягань (аргументи адептів другого підходу), автори проєкту КК не лише відмовилися від позначення їх за допомогою одного терміну (або звороту) на кшталт «у сфері господарської діяльності», «проти економіки» тощо, а й визнали за доцільне виділити дві самостійні структурні одиниці, в яких окремо йдеться про к. пр. проти фінансів (розд. 6.3) і к. пр. проти порядку господарювання (розд. 6.4).

Ще раз підкреслимо: потенційно (за умови прийняття нового КК) такий спосіб удосконалення кримінального законодавства в аналізованій частині ми підтримуємо.

Іншою серйозною новелою, втіленою у проєкті КК, є те, що його автори консолідували в одній книзі розділи, присвячені не лише к. пр. проти власності на річ, фінансів і порядку господарювання, а й к. пр. проти інтелектуальної власності та порядку використання і захисту природних ресурсів. Питання про виправданість такого кроку повинне бути вирішене під час проведення наступних досліджень. Предметом подальших наукових розвідок також має стати з'ясування вдалості назв «економічних» розділів проєкту КК, зокрема в аспекті узгодження цих назв із змістом ознак к. пр., норми про які пропонується розмістити у відповідних структурних частинах.

Навіть із численних посилань на інші джерела, зроблених у цій публікації, випливає висновок про загалом задовільний стан наукового забезпечення законодавчої оптимізації кримінальної відповідальності за економічні делікти. Водночас слід зауважити, що переважну більшість робіт монографічного рівня з відповідної тематики присвячено кримінально-правовій характеристиці конкретних к. пр., а праця універсальних, в яких би давався поглиблений юридичний аналіз системи таких правопорушень (їхніх груп), розкривались загальні закономірності кримінально-правової охорони економічних відносин, висвітлювались наскрізні кримінально-правові проблеми в економічній сфері, поки що, на жаль, бракує. Відтак цю прогалину у наукових дослідженнях варто усувати, поступово формуючи «економічне кримінальне право» як підгалузь кримінального права і навчальну дисципліну.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Дудоров О.О., Мовчан Р.О. Законодавство України про кримінальну відповідальність за злочини у сфері господарської діяльності – час визначитись зі стратегією розвитку. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2015. № 2. С. 215–263.
2. Дудоров О.О., Мовчан Р.О. Кримінально-правова заборона щодо незаконного використання гуманітарної допомоги: сумнівна законодавча новела. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. 2022. Вип. 2. С. 99–115.
3. Дудоров О.О., Мовчан Р.О. Про рекриміналізацію товарної контрабанди в контексті євроінтеграційних прагнень України. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. 2021. Вип. 3. С. 75–94.
4. Дудоров О.О., Мовчан Р.О. Розвиток законодавства України про кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності: проблеми і тенденції. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. 2020. № 4. С. 120–140.
5. Мовчан Р.О., Василін Є.М. Криміналізація доведення банку до неплатоспроможності як черговий прояв безсистемності кримінальної правотворчості в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 4. С. 131–139.
6. Мовчан Р.О., Парфенюк І.І. Доповнення Кримінального кодексу України статтями 222-2 та 232-3: критичний аналіз законодавчого рішення. *Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету. Серія Юриспруденція*. 2021. № 53. С. 86–90;
7. Дудоров О.О. Кримінально-правові проблеми сучасної України (вибрані праці). Київ: Ваіте, 2022. 632 с.
8. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник / А.А. Васильєв, Є.О. Гладкова, О.О. Житний та ін.; за заг. ред. проф. О.М. Литвинова; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2020. 428 с.
9. Дудоров О.О. Злочини у сфері господарської діяльності: особливості кримінальної відповідальності. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2014. № 1. С. 169–175.
10. Дудоров О.О., Каменський Д.В. У пошуках оптимальної назви розділу VII Особливої частини Кримінального кодексу України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2015. № 2. С. 179–189.
11. Чугуніков І.І. Соціально-нормативна концепція об'єкта злочину (кримінального

- правопорушення). *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2018. Т. 22. С. 155–190.
12. Васілін Є.М. Доведення банку до неплатоспроможності: соціальна обумовленість криміналізації, аналіз складу злочину: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Сєверодонецьк, 2018. 244 с.
 13. Волинець Р.А. Кримінально-правова охорона фондового ринку: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2018. 461 с.
 14. Демидова Л.М. Проблеми кримінально-правової відповідальності за заподіяння майнової шкоди в Україні (майнова шкода як злочинний наслідок): теорія, закон, практика: монографія. Харків: Право, 2013. 752 с.
 15. Митрофанов І.І., Гайкова Т.В. Загальна характеристика та види злочинів у сфері господарської діяльності. *Вісник КДПУ імен Михайла Острозького*. 2009. Вип. 57. Ч. 2. С. 154–157.
 16. Павлик Л.В. Диференціація кримінальної відповідальності за злочинні посягання у сфері економіки: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Львів, 2013. 248 с.
 17. Улибіна В.О. Кримінальна відповідальність за доведення до банкрутства: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2014. 255 с.
 18. Франчук В.В. Кримінально-правові засоби охорони економіки України: монографія. Львів: ЛьвДУВС, 2016. 244 с.
 19. Бойко А.М. Детермінація економічної злочинності в Україні в умовах переходу до ринкової економіки (теоретико-кримінологічне дослідження): монографія. Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2008. 380 с.
 20. Бартош І.І. Кримінально-правова охорона господарських відносин у сфері функціонування енергетичного ринку: дис. ... докт. філософ.: 081. Вінниця, 2022. 268 с.
 21. Каменський Д.В., Титаренко С.С. До питання про необхідність реформування розділу VII Особливої частини КК (про відповідальність за економічні кримінальні правопорушення). *Пам'яті професорів П.С. Матишевського та С.С. Яценка: 1. Збірка тез доповідей учасників науково-практичного круглого столу «Особлива частина кримінального права України: наукова спадщина професора П.С. Матишевського та сучасність» (3 грудня 2021 року). 2. Збірка тез доповідей учасників науково-практичної конференції «Конституційні засади кримінального права України» (23 грудня 2021 року) / упоряд. А.А. Стрижевська, К.П. Задоя. Київ, 2022. С. 25–30.*
 22. Бровко В.М. Щодо визначення родового об'єкта злочинів, передбачених розділом VII Особливої частини Кримінального кодексу України. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2016. № 2. Т. 2. С. 125–129.
 23. Драчевський Є.Ю. Кримінально-правова охорона господарських відносин у сфері організації і проведення азартних ігор та лотерей: дис. ... докт. філософ.: 081. Вінниця, 2021. 276 с.
 24. Клочко А.М. Теоретико-прикладні засади протидії злочинам у сфері банківської діяльності в Україні: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.08. Суми, 2020. 542 с.
 25. Возняковська К.А. Господарсько-правове регулювання відносин неспроможності банків: автореф. дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.04. Одеса, 2019. 39 с.
 26. Боротьба з господарськими злочинами / Ф.А. Лопушанський, В.П. Філонов, Ю.Л. Титаренко та ін. Донецьк, 1997. 160 с.